

بررسی هویت شهری ایلام و مؤلفه‌های هویت‌بخش آن

سعید صالحی زلانی^۱

علی هاشمی^۲

عباس میرزاد^۳

چکیده

در حالی که آنچه از اغلب شهرهای کنونی ما در ذهن عموم شکل گرفته مجموعه‌ای از ساختمان‌های بلند، پارک‌ها و خیابان‌هاست؛ اما شهرها و فضاهای شهری از شخصیت و هویت ویژه‌ای برخوردار هستند. هویت هر شهر را ویژگی‌ها و امتیازات آن شهر در دوره‌ای نسبت به دوره پیش مشخص می‌سازد. در این زمینه آنچه قابل تأمل است وجوه اشتراک و تمایز شهرها با هم است. صفات هویتی شهر متشکل از صفات هویتی طبیعی، مصنوعی و انسانی است. با توجه به اهمیت هویت شهری، این پژوهش با هدف بررسی شاخص‌های مؤثر بر شکل‌گیری هویت شهر ایلام و ارزیابی تطابق معماری شهری ایلام با این شاخص‌ها انجام شده است. روش تحلیل در این مقاله، توصیفی-تحلیلی است و اطلاعات مورد نیاز به روش اسنادی و مشاهدات میدانی جمع‌آوری شده است. نتایج تحقیق نشان داد که از میان مؤلفه‌های اصلی که برای شناخت و بررسی هویت شهر ایلام در نظر گرفته شده‌اند، مؤلفه‌های مصنوعی که خود ناشی از عامل سیاست هستند بیشترین تأثیر را داشته‌اند؛ همچنین یافته‌ها نشان داد که معماری شهری ایلام با مؤلفه‌های تاریخی، انسانی و طبیعی آن تطابق چندانی ندارد. واژگان کلیدی: شهر ایلام، هویت شهری، طبیعت، مصنوعات، فرهنگ.

مقدمه و بیان مسئله

هویت^۱ تعیین کننده میزان دلبستگی و احساس تعلق افراد نسبت به خود، خانواده، گروه، شهر، جامعه و کشور است؛ همچنین تعیین می کند که یک فرد چه کسی است، از کجا آمده، به کجا و چه چیزهایی تعلق دارد و به کجا باید برود. هویت برای جامعه هم تعیین کننده و مهم است و در واقع چیستی و چگونگی را مشخص می کند؛ چنانکه بدون آن، فرد، گروه و جامعه از یک چیستی و ماهیت^۲ ویژه و خاص محروم خواهند بود. هویت انباشته‌ای از زمینه‌های^۳ تاریخی-اجتماعی-دینی است و مانند نقشه راه ذهنی، راهنما و الگوبخش زندگی فرد و جامعه است. مطابق پژوهش‌های مختلف، زمانی که افراد از هویت خود، گروه، محل زندگی و جامعه و کشورشان آگاه نباشند احساس تعلق نیز به آنها نخواهند داشت؛ در نتیجه دلیل و قاعده‌های برای پذیرش هنجارها^۴ و آرمان‌های^۵ آنها نیز باقی نخواهد ماند؛ از این رو با توجه به اهمیت بسیار زیاد هویت، مطالعه درباره هویت فرد، گروه، شهر و جامعه ضرورت می یابد.

شهرها نیز همچون انسان‌ها ویژگی‌ها، هویت و شخصیت مخصوص به خود (توپکو^۶، ۲۰۱۱: ۱۰۴۸) و روح دارند (کایاپاک^۷، ۲۰۱۰: ۳۷۳). روح شهر^۸ که بخش مهمی از آن از هویت شهر^۹ منشأ گرفته است در توسعه، سرزندگی و قابلیت سکونت داشتن^{۱۰} آن شهر تأثیر مهمی دارد. هویت هر شهر تجلی فرهنگ در محیط (نوفل و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۷) و شاخص تمایز^{۱۱} آن از شهر دیگر است. شهر با دارا بودن ویژگی‌های منحصر به فرد و قوت و ضعف در عناصر مشترک میان شهرها برای خود هویتی می سازد که موجب خاص

1. Identity
2. Nature
3. Context
4. Norms
5. Ideals
6. Topçu
7. Kayapak
8. Soul of the City
9. City Identity
10. Habitability
11. Distinction

بودن، تداعی خاطره و افزایش حس تعلق خاطر^۱ در میان شهروندان می‌شود. بناها، مکان‌ها، تاریخ، محیط طبیعی و فعالیت‌های شهروندان به همراه فضای اجتماعی و فیزیکی به هویت شهری شکل می‌دهند. این هویت گذرگاه مهمی را برای توسعه اقتصاد، فرهنگ و سیاست شهرها و شهری‌ها (شهروندان) به وجود می‌آورد. انسان‌ها برای پناه بردن به مکان، خانه را، برای راه رفتن، راه را و برای به اشتراک گذاشتن بناهای عمومی، پارک‌ها، باغ‌ها، میدان‌ها، چشمه‌ها و ... را می‌سازند و یک هویت را بنا می‌کنند. شهری نیز که با دست‌های خود برایش هویت ساخته‌اند شروع به ساختن هویت برایشان می‌کند و شهر هویت‌شان می‌شود، هویت افراد نیز با هویت شهر یکی می‌گردد، سپس به آنها پارسی، اصفهانی، بیرونی و استانبولی گفته می‌شود (کایپاک، ۲۰۱۰: ۳۷۴). شناخت هویت شهر بایستی بر پایه مؤلفه‌های تشکیل دهنده شخصیت آن فضا^۲ (شهر) انجام گیرد. مؤلفه‌های طبیعی، مصنوع و انسانی از جمله این مؤلفه‌ها هستند که هر کدام از آنها صفات و متغیرهای مخصوص به خود را دارند (نوفل و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۸).

کسب هویت مطلوب و اصیل و رهایی از بحران هویت از دغدغه‌های تاریخی و فرهنگی انسان بوده است. می‌توان گفت انسان به آن دلیل انسان است که موجودی هویت‌ساز و خواستار هویتی آرمانی است (لطیفی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۳). هویت هر دوره را ویژگی‌ها و امتیازات آن دوره نسبت به دوره پیش مشخص می‌سازد. وقتی سخن از هویت می‌شود بحث تمایز شهرها از هم مطرح می‌گردد. آنچه قابل تأمل است وجوه اشتراک و تمایز شهرهاست. صفات هویتی شهر بر صفات طبیعی و مصنوعی و انسانی آن مستقر است؛ لذا آنچه در ذهن مردم متصور است ناشی از سازمان فضایی شهر است (نصر، ۱۳۹۳: ۲۳۱). شناخت هویت و حوزه‌های تأثیرگذار آن در شکل شهر، مقدمه‌ای است برای شناخت مدیران، برنامه‌ریزان شهری، تصمیم‌گیران و هر آن کس که در ساخت شهر نقش دارد تا شهری ساخته شود که صفات هویتی آن مطلوب و پاسخگو باشد.

1. Sense of Belonging
2. The character of space

ایلام منطقه‌ای است با زمینه‌های تاریخی، مذهبی و طبیعی جالب توجه که در درازنای تاریخ هویت‌بخش آن بوده‌اند. با توجه به اهمیت هویت در زندگی افراد و توسعه شهرها، همچنین ایجاد حس تعلق در افراد نسبت به شهر و هنجارهای مربوط به آن، مطالعه و بررسی هویت شهری در شهر ایلام که دارای عوامل هویت‌بخش ویژه‌ای می‌باشد امری ضروری و مهم است و لازم است روشن شود که آیا معماری، ساختار شهر و سازه‌های شهری در ایلام توانسته‌اند به خوبی بیانگر، معرف و نمایانگر این شاخصه‌های هویتی باشند یا خیر؟

با توجه به آنچه گفته شد، مقاله حاضر با نگاهی به مقوله هویت در شهر ایلام سعی داشته تا از نظر کاربردی و علمی به مقوله هویت بپردازد و موفقیت یا عدم موفقیت معماری شهری در نمایاندن هویت شهری ایلام را بررسی نماید و نقاط قوت و ضعف نمایی هویتی در شهر ایلام را در حد توان روشن کند. به این منظور سؤالاتی مطرح شده است:

- از میان مؤلفه‌های اصلی که برای شناخت و بررسی هویت شهر ایلام در نظر گرفته شده، کدام مؤلفه بیشترین تأثیر را داشته است؟
- آیا بافت فیزیکی، فرهنگی و طبیعی شهر ایلام توانسته است به خوبی بیانگر، معرف و نمایانگر شاخصه‌های هویتی شهر باشد؟
- چه نقاط ضعف و قوتی در بافت شهری ایلام برای نمایاندن هویت ایلامی وجود دارد؟

پیشینه تجربی پژوهش

نوفل و همکاران (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی و ارزیابی شاخص‌های مؤثر در هویت شهری (نمونه موردی: محله جلفا در شهر اصفهان)» به معرفی شاخص‌های مؤثر بر هویت شهری و محله‌ای در محله جلفا پرداخته و راهکارهایی در راستای ارتقای بیشتر این شاخص‌ها ارائه داده‌اند. نقی‌زاده و طغیانی (۱۳۹۰) نیز در مقاله خود با عنوان «ضرورت مدیریت بحران‌های هویتی در فضاهای شهری» با هدف بررسی کیفیت فضاهای شهری از منظر هویت و بحران هویت به تبیین ضرورت مدیریت بحران‌های هویتی در فضاهای شهری پرداخته و به نتیجه رسیده‌اند که هویت و بحران هویت

انسان و هویت و بحران هویت مکان بطور خاص و فضاهاى شهری به طور عام اهمیت دارد. آتشین‌بار (۱۳۸۸) هم در مقاله‌ای با عنوان «تداوم هویت در منظر شهری» با هدف تشریح تعاریف هویت و شهر، ضمن پرداختن به نظریه‌ی اخیر هویت منظر شهری و کمی نمودن هویت به عنوان یک امر کیفی با تحلیل ابعاد مختلف این دانش، به ادبیات مختصر آن افزوده است. مظفری و قربان‌زاده (۱۳۹۲) نیز در کتاب «مبادی ورودی شهر؛ حلقه‌ی گمشده‌ی بافت شهری» به بررسی ویژگی‌ها و ضوابط طراحی ورودی محله و شهر پرداخته و تأثیر آن بر هویت محله و شهر را ذکر کرده‌اند. در مقاله‌ی نصر (۱۳۹۳) با عنوان «تبیین مؤلفه‌های هویت کالبدی شهر سنتی ایرانی» با هدف تبیین مؤلفه‌های هویتبخش به شکل شهر ایرانی، شهرهای شیراز، اصفهان، یزد و بوشهر به آزمون گذاشته شده‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در اصفهان مؤلفه‌ی سیاست، در شیراز مؤلفه‌ی فرهنگ، در بوشهر مؤلفه‌ی اقتصاد و در یزد مؤلفه‌ی اقلیم بر هویت کالبدی شهر تأثیر بیشتری داشته است.

بررسی نتایج مطالعات مرتبط با موضوع نشان داد که در حوزه‌ی بررسی هویت شهر تحقیقات بسیاری صورت گرفته است؛ اما آنچه پژوهش حاضر را متمایز می‌کند بررسی و شناخت هویت شهر ایلام بر اساس سه مؤلفه‌ی طبیعی، مصنوع و انسانی است.

مبانی نظری پژوهش

فرهنگ آکسفورد و فرهنگ علوم انسانی هویت را «چیستی و کیستی» فرد و فرهنگ معارف اسلامی آن را «حقیقت مطلقه مشتمل بر حقایق» تعریف نموده و فرهنگ المنجد عربی «او بودن» را به عنوان تعریف هویت ذکر کرده است (نصر، ۱۳۹۳: ۲۰). هویت، بخشی از شخصیت وجودی هر انسان است که فردیت او را می‌سازد و مکانی است که خود را با آن می‌شناسد و به دیگران می‌شناساند؛ در واقع میان فرد و مکان رابطه‌ای عمیق‌تر از صرف بودن در آن مکان و تجربه کردن آن برقرار است؛ اما هویت، احساس تعلق خاطر به مجموعه‌ای مادی و معنوی است که عناصر آن از قبل شکل گرفته‌اند (نوفل و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۸-۵۹).

با توجه به تعاریف متفاوت واژه هویت، مسلم است هر شیء واجد هویتی است و این هویت به صفاتی مرتبط است که حاصل عمل آن شیء و معرف ویژگی های معنوی آن هویت می باشد که در ظاهر و کالبد تجلی یافته است.

هویت شهری

یکی از نیازهای اجتماع انسانی، احساس امنیت و تعلق است. در این راستا هویت و عناصر هویتی در زندگی انسان موجب آرامش، اعتماد به نفس، تلاش مستمر و احساس امنیت می شود. بحران در هویت شهرهایمان از زمانی آغاز می گردد که در تحول و گذار از شهر سنتی به کلانشهر مدرن، پدیده شهر و زندگی شهری، تابع دو زمینه مشروط کننده اجتماعی (رشد و تحرک اجتماعی) و اقتصادی (شرایط اشتغال شهروندان) می گردد. عواملی که پایه نظام یابی فضایی کالبدی شهر و هویت آن می شوند با مشارکت نابرابر مردم در فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی شهر، فرهنگی را بنا می نهند که بنیانی طبقاتی - شغلی دارد؛ بنابراین مبنا و عوامل اصلی تفاوت کیفی عملکرد شهرها و هویت آنها نیز در شرایطی که دو زمینه فوق در عدم یگانگی شهروندان با شهر ایجاد کرده اند قابل جستجو بوده است (مظفری و قربانزاده، ۱۳۹۲: ۸۴).

شکل شماره (۱). هویت شهر (مظفری و قربانزاده، ۱۳۹۲: ۸۴)

به عقیده الکساندر هویت در محیط فرهنگی ای تجلی می‌کند که ارتباط طبیعی و منطقی بین فرد و محیط حاصل شده باشد. وی معتقد است که بین فرد و محیط زندگی‌اش ارتباط و احساس تعلق خاطر به وجود نخواهد آمد، مگر آنکه قادر به شناخت عمیق و تشخیص آن باشد (علی سلسله و محسن سلسله، ۱۳۸۸: ۵۳)؛ همچنین هویت شهری نحوه زندگی‌ای است که در شهر جریان دارد و آن را از سایر مکان‌ها به واسطه چند قومی و چند فرهنگی بودن متمایز می‌کند (مظفری و قربانزاده، ۱۳۹۲: ۸۶)؛ بنابراین شهر زمانی به شکل مطلوب خود می‌رسد و واجد هویت می‌گردد که واجد سرزندگی، معنی، تناسب، دسترسی مناسب و عملکرد صحیح باشد. از این عناصر نیز عنصر معنا رابطه‌ای نزدیک با مقوله هویت دارد (نصر و ماجدی، ۱۳۹۲: ۴۴).

هویت فضا و هویت مکان

هر فضا و مکانی یک منبع هویت است و به گروه‌هایی را که در آن قرار می‌گیرند، هویت می‌بخشد (ربانی^۱، ۲۰۰۲: ۳۷) و به قول فیجالکوا^۲ (۲۰۰۴: ۶۲) «یک فضا برای ساکنان باید از یک هویت و از یک ساختار برخوردار باشد». یک شهر نیز به عنوان مجموعه و ترکیبی از عوامل طبیعی، اجتماعی و محیط‌های شناخته‌شده توسط انسان که در آن جمعیت ساکن متمرکز شده است، هویتی خاص دارد (شیعه^۳، ۲۰۰۶: ۴). هویتی که شهر را از سایر شهرها متمایز می‌سازد و به اهمیت ساکنان در آن معنا می‌بخشد با مؤلفه‌های متفاوتی تعریف و توصیف می‌شود که بر مبنای تفاوت شکل، محتوا و عملکرد، ساختار ماهوی شهر را تشکیل می‌دهند و در شهرهای مختلف متفاوتند (نصر، ۱۳۹۳: ۱۸). هویت مکانی^۴ هم بخشی از زیرساخت هویت فردی انسان و حاصل شناخت‌های عمومی وی درباره جهان فیزیکی‌ای است که در آن زندگی می‌کند (پروشونسکی^۵، ۱۹۷۸: ۱۴۷).

1. Rabbani
2. Fijalkow
3. Shieh
4. locative Identity
5. Proshansky

مؤلفه‌های تأثیرگذار بر هویت شهر

شناخت هویت شهر بایستی بر پایه مؤلفه‌های تشکیل دهنده آن صورت گیرد. از جمله مؤلفه‌های تشکیل دهنده شخصیت یک شهر می‌توان به مؤلفه‌های طبیعی، مصنوعی و انسانی اشاره کرد که هر کدام صفات و متغیرهای خاص خود را دارند. موارد زیر از جمله متغیرهای این مؤلفه‌ها هستند:

- مؤلفه‌های طبیعی: کوه، رود، مادی، تپه، دشت و ...
- مؤلفه‌های مصنوعی: تک بناها، راه، محله، میدان، بلوک‌های شهری و ...
- مؤلفه‌های انسانی: فرهنگ، زبان، مذهب، آداب، رسوم، سواد و ... (بهزادفر، ۱۳۸۷: ۵۶-۵۴).

مؤلفه‌های شخصیت یک شهر، همانند مؤلفه‌های شخصیتی انسان، دو بعد عینی یا کالبدی و ذهنی یا روحی دارند که می‌توانند از طریق سه محیط طبیعی، مصنوعی و انسانی از همدیگر تفکیک شوند. متغیرهای هر یک از این مؤلفه‌ها چنانچه صفات اختصاصی و برجسته داشته باشند نقش شاخص و معرف هویتی را ایفا می‌کنند (همان: ۵۳) بنابراین می‌توان گفت در تعریف شهر عناصر مهمی وجود دارد که از میان آنها توجه به سیمای شهر، سازمان فضایی، نمادها و نشانه‌های شهری، روابط انسانی و تعاملات اجتماعی قابل توجه است (جدول شماره ۱).

فرد و اجتماع از عناصر هویتی‌ای هستند که از محیط بشری به وجود آمده‌اند. انسان‌ها به صورت اجتماعی و با تأثیر متقابل بر همدیگر، هویت شهری را شکل می‌دهند. روابط اجتماع و انسان، بازشناخت مداوم این هویت یا تولیدش را ضروری می‌سازد. در هر دوره این تعاریف به وجود آمده از اجتماع، عناصری از گذشته، بازتعریف عناصر گذشته و کلاً عناصر جدیدی را شامل می‌شود (کایاپاک، ۲۰۱۰: ۳۷۵).

جدول شماره (۱). مؤلفه‌های هویت شهر

مؤلفه‌های هویت شهر	
جایگاه طبیعی (طول و عرض جغرافیایی آن شهر و شاخص‌های وابسته به آن)	مؤلفه‌های طبیعی
مؤلفه‌های ساختاری جغرافیایی (توپوگرافی، هیدروگرافی و شاخص‌های وابسته آن)	
مؤلفه‌های ساختاری طبیعی (رود و دره‌ها)	
مؤلفه‌های حوزه‌ای و ساختی طبیعی (تنوع خاک، پوشش گیاهی، سرریز حوضه‌ها)	
مؤلفه‌های نقطه‌ای (چشمه‌ها، تپه‌ها و غیره)	
مؤلفه‌های نقطه‌ای خطی (مسیر آب و مشابه)	
منظر عمومی: کلیت فرم شهر با دید پرنده (خطی، شطرنجی، شعاعی یا ارگانیک)	
عناصر خطی - ساختاری شاخص (خیابان‌های اصلی ساخت شهر)	
عناصر کانونی و نقطه‌ای شهری: میدان، دروازه‌ها، پارک‌ها و غیره	
شاخص‌های خطی - نقطه‌ای تاریخی و کالبدی: کاخ‌ها، بازار و غیره	
تک‌بناهای شاخص شهری، توده‌ها، حوزه‌ها و فضاهای شاخص شهری: محله‌های قدیمی شهر، مجموعه ساختمان‌های مسکونی و نظایر آنها	مؤلفه‌های انسانی
سبک زندگی، قوم و نژاد ساکن در شهر، زبان، موسیقی، رقص، لباس، مراسم عروسی، مراسم مربوط به زاد و ولد و مرگ و میر و ...	
مناسک مذهبی، بناهای دینی و مذهبی، مراسم مربوط به اعیاد و عزاداری‌های مذهبی	
باسوادی، میزان جمعیت، میزان مهاجرت، میزان مرگ و میر خام، میزان باروری عمومی، میزان خام تولد، امید به زندگی و ...	

منبع: (نصر، ۱۳۹۳ و وارثی و همکاران، ۱۳۸۹)

مؤلفه‌های انسانی از مهمترین عناصر در شکل‌گیری هویت شهری هستند و از سه بخش اصلی فرهنگی، دینی و جمعیتی تشکیل می‌شوند.

(۱) **مؤلفه‌های فرهنگی:** سبک زندگی، قوم و نژاد ساکن در شهر، زبان، موسیقی، رقص، لباس، مراسم عروسی، مراسم مربوط به زاد و ولد و مرگ و میر، مراسم مخصوص کاشت و برداشت، مراسم مربوط به تولیدات خاص یک شهر (گلاب‌گیری، دوشاب‌پزی و ...)، اعیاد و عزاداری‌ها، سبک معماری، میزان سواد، تفریحات و ...

(۲) **مؤلفه‌های دینی:** مناسک مذهبی، بناهای دینی و مذهبی، مراسم مربوط به اعیاد و عزاداریهای مذهبی.

(۳) **مؤلفه‌های جمعیتی:** باسوادی، میزان جمعیت، میزان مهاجرت، میزان مرگ و میر خام، میزان باروری عمومی، میزان خام تولد، امید به زندگی و ... آیدین تورک و اوچاقچی (۲۰۱۲) ساختار جمعیتی، اداری و فرهنگی را جزئی از عناصر محیط اجتماعی شکل‌دهنده هویت شهری می‌دانند (ارسوی^۱، ۲۰۱۲: ۱۴۱).

عناصر ساختار جمعیتی: میزان، تراکم و نرخ رشد جمعیت، پراکندگی گروه سنی، نسبت مرد و زن و ویژگی‌های دیگری چون: وضعیت تحصیلی، جمعیت فعال، ویژگی فیزیولوژیکی و ...

عناصر ساختار اداری: ساختار اداری عنصری هویتی است که معرف جامعه است. عناصر ساختار اداری (سیاست، شیوه مدیریت، سیستم حقوقی، فرهنگ دموکراسی، اقتصاد، سطح تکنولوژی، دین، آموزش، سلامت و خدمات اجتماعی و ...) با سیستم اداری شهر و کشوری که شهر در آن واقع شده مرتبط است.

عناصر ساختار فرهنگی: فرهنگ، جهان‌بینی و شیوه زندگی یک گروه، شیوه برخورد با محیط زیست و سیستم سمبل‌ها و مفاهیم است و به طور سمبلیک از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. زبان، ویژگی‌های نژادی، دین، ساختار و ویژگی‌های خانواده، شیوه‌های رفتاری، فرهنگ غذایی، فرهنگ سکونت و زندگی از مهمترین بخش‌های هویت هستند که نشانگر جامعه می‌باشند (همان: ۱۴۲).

1. Ersoy

از دیگر عناصر انسانی بااهمیت در تشکیل هویت شهری تداعی خاطرات و اتفاقاتی است که در شهر افتاده است. رویدادها و اتفاقات روزانه نیز در تشکیل خاطرات شهر و انسان مؤثرند. برگزاری مسابقات، گردهمایی‌های محلی، منطقه‌ای و ملی، نمایش‌های خیابانی و عزاداری‌ها از جمله رویدادهایی است که در حافظه شهر می‌ماند و شهر را خاطره‌انگیز می‌کند. شهر با خاطره، علاقه فرد به محیط زندگی را به وجود می‌آورد (وارثی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۷).

روش‌شناسی پژوهش

این مطالعه از لحاظ نوع، توصیفی - تحلیلی است و در پارادایم کیفی و با استفاده از تکنیک‌های مشاهده و مطالعات اسنادی انجام گرفته؛ یعنی جهت تکمیل اطلاعات آن از اسناد کتابخانه‌ای و مشاهده میدانی استفاده شده است. پس از تدوین چارچوب نظری آن، برای تجزیه و تحلیل و شناخت هویت شهر ایلام ۳ مؤلفه در نظر گرفته شد که هر کدام زیرمؤلفه‌هایی دارند که هویت شهر ایلام متناسب با آنها شناسایی و بررسی شده است. شکل شماره ۲، نقشه شهر ایلام را نشان می‌دهد.

شکل شماره (۲). نقشه شهر ایلام

تحلیل و ارائه مدل پیشنهادی برای شناخت هویت شهر ایلام

چنانچه گفته شد، هویت در ادراک محیطی شهر تأثیر بسزایی دارد؛ لذا آنچه به عنوان تصویر از شهر در ذهن شکل می‌گیرد رابطه تنگاتنگی با هویت دارد. در جدول‌های شماره ۲، ۳ و ۴ به مؤلفه‌های طبیعی، انسانی و مصنوع هویت‌بخش شهر پرداخته شده و با توجه به اینکه این مؤلفه‌ها شکل‌دهنده به هویت شهر هستند، برای بررسی ارتباط عناصر شهری با هویت شهر، مدلی تبیین گردیده است؛ لذا مدل پیش‌بینی شده برای این پژوهش به بررسی و شناخت مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده هویت شهر ایلام می‌پردازد.

سؤال ۱. از میان مؤلفه‌های اصلی که برای شناخت و بررسی هویت شهر ایلام در نظر گرفته شده، کدام مؤلفه بیشترین تأثیر را داشته است؟

برای پاسخ به این سؤال بایستی مروری بر مؤلفه‌های سه‌گانه هویت‌بخش شهری ذکر شده در بالا داشت. ایلام، شهری محصور در طبیعت زیبا، جنگلی و کوهستانی در رشته‌کوه زاگرس است. علاوه بر طبیعت اطراف، در بافت شهری ایلام نیز آثار طبیعی وجود دارد. جدول شماره ۲ مؤلفه‌های طبیعی هویت‌بخش شهر ایلام را نشان داده است که در بین آنها می‌توان به مؤلفه‌های نقطه‌ای مثل تپه‌ها و چشمه‌ها اشاره کرد که تپه خرگوشان (شاهد) از مهمترین آنهاست؛ البته قرار گرفتن بیمارستان مصطفی خمینی در کنار تپه مذکور نیز در معرفیت این مؤلفه طبیعی مؤثر بوده است (ترکیب مصنوع + طبیعی).

جدول شماره (۲). مدل مؤلفه‌های طبیعی هویت بخش شهر ایلام

از نظر موقعیت جغرافیایی در ۴۶ درجه و ۲۶ دقیقه طول شرقی و ۳۲ درجه و ۳۸ دقیقه عرض شمالی واقع شده و در غرب ایران و در ارتفاعی معادل ۱۳۶۳ متر از سطح دریا قرار گرفته است.	جایگاه طبیعی (طول و عرض جغرافیایی)	مؤلفه‌های طبیعی شهر ایلام
رودخانه گلال کاو ^۱	مؤلفه‌های ساختاری طبیعی (رود و دره‌ها)	
خاک‌های رسوبی بافت، لیتوسل آهکی T جنگل بلوط و گونه‌های گیاهی چون: گلابی وحشی، سماق، ارغوان، گل مینا، لاله واژگون.	مؤلفه‌های حوزه‌ای و ساختی طبیعی (تنوع خاک، پوشش گیاهی، سرریز حوزه‌ها)	
تپه شاهد (تپه خرگوشان) چشمه قوناخه، چشمه‌های متعدد حاشیه رودخانه‌های ایلام	مؤلفه‌های نقطه‌ای (چشمه‌ها و تپه‌ها)	
شهر ایلام ۲۲ رشته قنات دارد: ۱. سراو عطش ^۲ ، ۲. باغ شاهون ^۳ ، ۳. گیوه کرها ^۴ ، ۴. محله غیائی‌ها ^۵ ، ۵. بی‌بی، ۶. علیقلی، ۷. قوناخه ^۶ ، ۸. شوهانی‌ها، ۹. فلاحتی، ۱۰. کورگه ^۷ ، ۱۱. چنار ^۸ ، ۱۲. دیوالایی‌ها ^۹ ، ۱۳. مرحوم میرزا صحبت ^{۱۰} ، ۱۴. بیطرف، ۱۵. گاوری ^{۱۱} ، ۱۶. سعدی، ۱۷. آزلوار ^{۱۲} ، ۱۸. نام‌دنانان ^{۱۳} ، ۱۹. کیهنی سور ^{۱۴} ، ۲۰. بیلور ^{۱۵} ، ۲۱. وزین ^{۱۶} و ۲۲. آوزای برگه ^{۱۷} .	مؤلفه‌های نقطه‌ای خطی (قنات)	
شهر ایلام در دره‌ای کوهستانی و دشتی میانکوهی در دامنه جنوبی کبیرکوه از سلسله جبال زاگرس، بر روی دشتی شیب‌دار که از سمت شمال و شرق به ترتیب به سمت جنوب و غرب امتداد یافته، قرار دارد.	مؤلفه‌های ساختاری جغرافیایی (توپوگرافی، هیدروگرافی و شاخص‌های وابسته)	

1. Gillal kaw	7. qunaxe	13. nam dinanan
2. siraw eteş	8. ûrîge	14. kîyenî sûrige
3. baq şahwen	9. çinar	15. bîlûr
4. gîwe kereyl	10. dêwallayeyl	16. wjîyn
5. meheley qîyasiyeyl	11. gawrrî	17. awzaî berge
6. elî qulî	12. azillwar	

شکل شماره (۳). تپه خرگوشان به عنوان یکی از مهمترین مؤلفه‌های طبیعی هویت شهری ایلام

مؤلفه‌های انسانی هویت‌بخش شهر ایلام شامل متغیرهایی چون: زبان، رفتارهای اجتماعی، اعتقادات، آداب و رسوم، سیره و سبک خاص زندگی ساکنان ایلام است.

جدول شماره (۳). مؤلفه‌های انسانی هویت‌بخش شهر ایلام

<ul style="list-style-type: none"> - تبار مردمان شهر ایلام به دوران عیلامیان، کاسی‌ها و مادها بازمی‌گردد. ایلام در دوره‌های هخامنشیان، اشکانیان، ساسانیان و اسلامی نیز دارای کانون‌های شهری و تمدنی بوده است. - زبان کردی ایلامی که شاخه‌ای از زبان کردی و ایرانی غربی می‌باشد در سطح شهر رایج است. - لباس اصیل ایلامیان، کردی است و لباس مردها شامل نیم‌تنه‌ای به نام کراس، شلوار گشادی که به آن شوال جافی یا شوال کردی می‌گویند و کلاش (نوعی کفش) و لباس زنان نیز شامل گلونی (نوعی سرپوش) و بالاپوش‌هایی که به آنها کمرچین، کلنجه، سخمه، کراس یا شیو است. - ساز و دهل و دوزله اساس موسیقی بومی ایلام را تشکیل می‌دهد. انواع رقص کردی نیز در مراسم شادی بخصوص در مراسم عروسی ایلامی‌ها مشاهده می‌شود. چهارشنبه‌سوری و عید نوروز مهمترین جشن‌های فرهنگی مردم این شهر است. - تفریح ایلامی‌ها بیشتر به حضور در دامنه طبیعت اطراف شهر و پارک‌های شهری و جنگلی بخصوص در روزهای تعطیل منحصر می‌شود. 	مؤلفه‌های فرهنگی	مؤلفه‌های انسانی هویت‌بخش شهر ایلام
<p>ایلامی‌ها مسلمان و شیعه دوازده امامی هستند. مساجد، حسینیه‌ها، حوزه علمی، دسته‌جات عزاداری در ایام محرم و مراسم چمر (نوعی مراسم عزاداری است) برخی از نمادهای مذهبی در شهر ایلام هستند.</p>	مؤلفه‌های دینی	
<p>بر پایه سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت ایلام برابر با ۱۹۴۰۳۰ نفر، میزان باسوادی آنها برابر ۸۹/۲ درصد، رشد جمعیت نسبت به سرشماری قبل ۰/۸ و میزان مهاجرت به درون استان ۴۰ درصد بوده است.</p>	مؤلفه‌های جمعیتی	

شکل شماره (۴). مؤلفه‌های انسانی هویت بخش (مؤلفه‌های فرهنگی: لباس، پوشش و آداب)

مؤلفه‌های دینی مانند مراسم عزاداری محرم و برپایی هیئت‌ها و موکب‌ها با اینکه نمادی از هویت مذهبی شهر ایلام هستند؛ اما با توجه به اینکه مقطعی و فصلی بوده و دائمی نیستند، آن تأثیر بایسته را ندارند.

شکل شماره (۵). مؤلفه‌های انسانی هویت بخش (مؤلفه‌های مذهبی، مراسم عاشورای حسینی (ع))

مؤلفه‌های مصنوع شهر ایلام را مواردی چون: منظر عمومی، عناصر خطی مثل محورهای شرقی و غربی و شمالی و جنوبی، شاخص‌های کانونی و نقطه‌ای چون فلکه‌ها و میدان‌ها، تقاطع‌ها و بازارهای سنتی و شاخص‌های

خطی - نقطه‌ای تاریخی و کالبدی مثل پارک‌ها، تک‌بناهای شاخص، کاخ‌ها و قلعه‌های تاریخی و محله‌های شهری تشکیل می‌دهند.

جدول شماره (۴). مؤلفه‌های مصنوع هویت بخش شهر ایلام

<p>فرم شهر ایلام بر اساس خیابان‌هایی که در هسته اولیه به هم متصل شده، به شکل لوزی ایجاد شده است و کلیت این فرم به صورت شطرنجی نامنظم است.</p>	<p>منظر عمومی: کلیت فرم شهر با دید پرنده (خطر، شطرنج، شعاع یا ارکانیک)</p>	<p>مؤلفه‌های انسانی هویت بخش شهر ایلام</p>
<p>خیابان بعثت از شرق ایلام شروع شده و با پیوستن به خیابان‌های فردوسی و آیت‌الله حیدری و بلوار شهید بهشتی و میدان امام حسن، شهر ایلام را به دو قسمت تقسیم کرده است. بلوار عدالت نیز از شمال شرقی شروع شده و به بلوار امام خمینی پیوند خورده و به میدان امام حسین در جنوب غرب وصل شده است.</p>	<p>عناصر خطی - ساختاری شاخص</p>	
<p>هسته اولیه شهر ایلام در حد فاصل چهار نقطه کانونی و نقطه‌ای شکل گرفته است که عبارتند از: میدان شهدا، میدان امام خمینی، میدان خیام، میدان ۲۲ بهمن (پارک کودک).</p>	<p>شاخص‌های کانونی و نقطه‌ای شهری</p>	
<p>قلعه والی، کاخ فلاحتی، قلعه علیقلی خان ابوقداره، بازار روز ایلام.</p>	<p>شاخص‌های خطی - نقطه‌ای تاریخی و کالبدی</p>	

قلعه والی ایلام (قلای مالیه) در دوره قاجاریه در سال ۱۳۲۶ق. به دستور غلامرضاخان والی (ابوقداره) برای استقرار حکومت خود با زیربنایی برابر با ۰۱/۱۴۶۶ متر مربع بر روی تپه‌ای به نام چقامیرگ بنا شده است. مساحت حیاط درونی آن ۴/۱۳۶۳ متر مربع می‌باشد. نمای قلعه، جنوبی و شکل آن تقریباً دوزنقه‌ای است. موزه مردم‌شناسی ایلام در این بنای گردشگری واقع شده است.

شکل شماره (۶). مؤلفه‌های مصنوع هویت بخش؛ قلعه والی ایلام

کاخ فلاحتی واقع در خیابان آیت‌الله حیدری در محله شادآباد (از محلات قدیمی شهر ایلام)، به دستور والی غلامرضاخان در دوره قاجار در سال ۱۳۲۶ ه.ق. احداث گردیده است. مساحت این کاخ ۸۱۰ متر مربع و زیربنای آن در حدود ۳۳۷ متر مربع است. نقشه درون کاخ به صورت دو اتاق تودرتو در اطراف و یک هال بزرگ در وسط می‌باشد. در جلوی هال نیز یک ایوان قرار گرفته که در اتاق‌ها و هال رو به آن باز می‌شوند. دو طرف اتاق‌ها به صورت چند ضلعی منظم بیرون آمده و بین آنها دو تراس قرار دارد. در هر دو طرف، پنجره‌های به ابعاد ۱ در ۲ متر تعبیه شده که با طاقی نیم‌دایره‌ای و گچبری‌هایی زیبا با نقوش انسان و گل و گیاه مزین شده است. سقف تراس بر دو ستون قرار گرفته است و سرستون‌ها به شیوه کوفی ساخته شده‌اند؛ ولی داخل اتاق‌ها بسیار ساده و بدون تزیین است. سقف کاخ نیز به صورت طاق ضربی با تیرهای چوبی و ملات‌اندود است که سطحی شیب‌دار دارد و با ورق گالوانیزه پوشانده شده است. در ساخت این بنا از مصالحی نظیر آجرهای مربع شکل، سنگ‌های تراش‌خورده، چوب، گچ و ورق گالوانیزه برای پشت بام استفاده شده و کف کاخ نیز با آجر، فرش گردیده است. کف پیاده‌رو و صحن آن چنانکه مشخص است آجر فرش بوده و به علت استفاده بی‌رویه، سطح آن خراب شده و در بازسازی آن از موزاییک استفاده گردیده است.

شکل شماره (۷). مؤلفه‌های مصنوع هویت‌بخش؛ کاخ فلاحتی ایلام

بر دیواره صخره‌ای در تنگه قوچعلی (محل سبزی‌آباد) سنگ‌نوشته‌ای به خط نستعلیق به اندازه ۵۰ در ۷۰ سانتی‌متر وجود دارد. مضمون این سنگ‌نوشته، تاریخ به خاکسپاری حسینقلی خان و اشاره به ساخت قلعه‌های حسین‌آباد و حسینیه و نهر امیرآباد به فرمان حسینقلی خان امیر تومان، والی لرستان، در سال ۱۳۰۵ق. است.

شکل شماره (۸). مؤلفه‌های مصنوع هویت‌بخش؛ سنگ‌نوشته قوچعلی

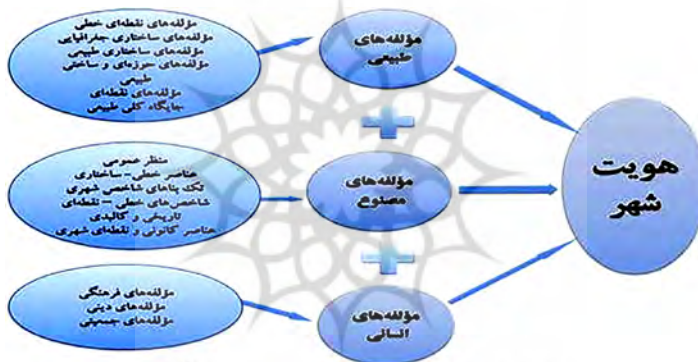
در پاسخ به سؤال اول می‌توان گفت با توجه به اینکه مؤلفه‌های مصنوع مانند چشمه‌ها در زیر بافت جدید معماری شهر، مدفون گردیده و رودخانه‌ها نیز به منظور بلوارسازی و خیابان‌سازی، سرپوشیده شده‌اند، معدود آثار طبیعی‌ای مانند تپه خرگوشان نتوانسته است آنچنان که باید و شاید معرف هویت ایلامی باشد. با اینکه اثری طبیعی مانند کوه قلاقیران به عنوان نماد ایلام شناخته می‌شود، اما از آنجایی که در بافت شهری اثری از آن وجود ندارد، نمی‌تواند نمایانگر هویت شهری ایلام باشد. مؤلفه‌های انسانی هویت‌بخش نیز نقش بایسته و شایسته‌ای در نمایش هویت شهری ایلام نداشته‌اند. از طرفی مؤلفه‌های مذهبی مانند هیئت‌ها و موبک‌های عزاداری موقتی و فصلی هستند و نمای دائمی ندارند، از طرف دیگر هم مؤلفه‌های فرهنگی مانند پوشش و آداب و رسوم در شهر ایلام رنگ باخته‌اند. در بین مؤلفه‌های مختلف هویت‌بخش شهر ایلام، مؤلفه‌های مصنوع برجستگی خاصی دارند و با توجه به زیبایی و عظمت‌شان، توانسته‌اند حس تعلق را در شهروند ایلامی تقویت کنند و نمایانگر هویت شهری ایلام باشند. همانطور که گفته شد این بناها توسط والیان محلی به منظور تقویت پایگاه سیاسی و نظامی ساخته شده‌اند.

سؤال ۲. آیا بافت فیزیکی، فرهنگی و طبیعی شهر ایلام توانسته است به خوبی بیانگر، معرف و نمایانگر شاخصه‌های هویتی شهر باشد؟

سؤال ۳. چه نقاط ضعف و قوتی در بافت شهری ایلام برای نمایاندن هویت ایلامی وجود دارد؟

هر شهری در قالب اجزا و نظام‌های خود (کالبد، جامعه) از صفاتی برخوردار است که هویت آن را تعیین می‌کند. شناخت مؤلفه‌های هویت‌بخش شهر ایلام متکی بر شناخت مؤلفه‌های طبیعی، مصنوع و انسانی است؛ اما مسئله‌ای که در باب هویت شهری ایلام قابل توجه است و در بررسی‌های میدانی به وضوح مشاهده می‌شود این است که در بین ابعاد سه‌گانه طبیعی، مصنوع و انسانی در بافت و چهره و نمای شهری در شهر ایلام ارتباط برقرار نشده است. این مسئله در بحث مؤلفه‌های انسانی و بخصوص مؤلفه‌های فرهنگی و مذهبی از اهمیت بیشتری برخوردار است. شهر بدون فرهنگ را می‌توان شهر

بدون هویت نامید. در اجرای پروژه و برنامه‌های طراحی شده شهر بایستی مطابقت با هویت فرهنگی، تاریخی و مذهبی، فرهنگ و تعاملات انسانی طی شده در زمان، ساکنان و پیشینه شهر را مد نظر قرار دهند؛ اما در ساخت بناها و فضاهای شهری در شهر ایلام، مؤلفه‌های هویتی فرهنگی و مذهبی به ندرت لحاظ می‌شوند؛ تا حدی که در بناهای مذهبی مانند حسینیه‌ها و تا حدودی مساجد نیز این نقض هویت قابل مشاهده است. مساجد فاقد مناره و حسینیه‌های فاقد نقش و طرح‌های اسلیمی و اسلامی، فقدان بافت و فضاهای شهری‌ای که بیانگر هویت فرهنگی و تاریخی مردم ایلام باشد و عدم استفاده از نمادهای طبیعی ایلام در نمای شهری را می‌توان از برجسته‌ترین مصادیق لحاظ نکردن مؤلفه‌های هویت در شهر ایلام دانست.

شکل شماره (۹). مدل مؤلفه‌های هویت بخش شهر ایلام

نتیجه‌گیری

یکی از مسائل جدید در شهرها بحث هویت شهری است. کم‌توجهی به ابعاد و عوامل هویت‌بخش در شهرها باعث ایجاد محیط‌هایی مصنوع و تهی از هویت انسانی می‌شود که از نتایج آن می‌توان به پایین آمدن احساس تعلق مکانی، کاهش همبستگی و مشارکت اجتماعی، کاهش انگیزه ساکنان برای ادامه سکونت و تأثیر در عدم تحقق اهداف جمعیتی اشاره کرد؛ بنابراین بررسی و شناخت مؤلفه‌های هویت‌بخش شهرها، بررسی هر شهر جدید به لحاظ برخورداری از این عوامل، تحلیل رابطه بین فاکتورهای هویت شهری،

شناخت نقاط ضعف و قوت شهرها در این زمینه می‌تواند بسیار حائز اهمیت باشد.

شهرها به عنوان زیستگاه انسان‌ها همانند انسان واجد هویت و شخصیت می‌باشند. مؤلفه‌هایی حائز اهمیت برای شناخت هویت شهر به سه دسته: مؤلفه‌های طبیعی، انسانی و مصنوع تقسیم می‌شوند. مطابق بررسی‌های انجام شده، عوامل طبیعی چون موقعیت جغرافیایی، اقلیم و آب و هوا نقش چندانی در شکل‌گیری هویت شهر ایلام نداشته و عوامل مصنوع در شکل‌گیری هویت این شهر تأثیرگذار بوده‌اند که اهمیت آنها نیز متأثر از عامل سیاست و حکومت در سال‌های گذشته است و آنچه امروزه از مؤلفه‌های مصنوع برای شهر ایلام هویت و ارزش ناشی از استقرار حکومت والیان پشتکوه می‌باشد. مؤلفه‌های انسانی که دارای عواملی چون فرهنگ، زبان، مذهب و... است تأثیرگذاری بیشتری نسبت به مؤلفه‌های طبیعی و عوامل آن دارد. همانطور که اصلی‌ترین عامل در شکل‌گیری هویت شهر شیراز، فرهنگ؛ در شهر اصفهان، سیاست؛ در شهر بوشهر، اقتصاد و در شهر یزد، اقلیم است، اصلی‌ترین عامل در شکل‌گیری هویت شهر ایلام، عامل سیاست می‌باشد که مؤلفه‌های مصنوع ناشی از آن است.

در تشریح بیشتر این ادعا می‌توان گفت که شهر ایلام از نظر مؤلفه‌های مصنوع هویت قابل شناسایی است؛ اما این برجستگی در هویت مصنوع نیز به خاطر وجود بناهای مربوط دوره والیان پشتکوه می‌باشد و در دوران فعلی ساخت و سازها نتوانسته است به هویت مصنوع شهر برجستگی ببخشد و از لحاظ نوع مصالح مورد استفاده، نوع ساخت و طرح و ظاهر سازه‌ها مؤلفه‌ها و جنبه‌های هویتی ایلامی بودن را بنمایاند.

البته نباید از نظر دور داشت با اینکه حفظ هویت در طراحی محیط و تجلی آن در بناهای امروزی برای بسیاری از طراحان مهم است؛ اما فرایند جهانی شدن امکان هویت‌یابی بومی را کاهش داده، موجب بحران هویت و معنا در معماری معاصر شده و پیامدهایی چون عدم تعلق به مکان و کاستی‌های روانشناختی را در پی داشته است. با توجه به در حال وقوع بودن تغییرات عمده اجتماعی و فضایی، مفاهیمی مانند سنت، تمایز و هویت به عنوان عوامل اساسی اما ظریف در محیط زندگی اجتماعی دستخوش تغییر و تحول شده و به چالش

کشیده شده‌اند؛ در نتیجه، تحت تأثیر تغییرات و دگرگونی‌های شتابان جهانی شدن و پست مدرن در ساخت مکان‌ها و فضاها، شهر از ابعاد مختلف تاریخی، فرهنگی، مذهبی و ...، بخش عمده هویت خود را به نفع جهانی شدن و هویت پست مدرن از دست می‌دهد.

در نهایت می‌توان گفت در شهر ایلام به عنوان مورد مطالعه پژوهش حاضر، همچنان که کمیت ساخت بر کیفیت ساخت ارجح دانسته می‌شود، باید وجود مکان و فضا بر کیفیت و هویت آن اولویت داشته باشد. فقدان نمادهای طبیعی هویت‌بخش، وجود فضاها، مذهبی با هویت ناقص و بدون نمای مذهبی و عدم وجود فضا و نمای شهری که معرف فرهنگ و تاریخ ایلام باشد و آن را شهری تاریخی - مذهبی و دارای فرهنگ سنتی قوی یا شهری در دل طبیعت نشان دهد، معرف شهری پست مدرن با هویتی چندپاره و مشوش است که با واقعیت شهر چندان همخوانی ندارد.

پیشنهادات

- نتایج پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های مصنوعی بیشترین تأثیر را در تشکیل هویت شهر ایلام دارد؛ اما این مسئله نیز ناشی از عوامل سیاسی است و در گذشته شهر ریشه دارد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود در ایجاد سازه‌ها بخصوص سازه‌هایی که به عنوان مراکز فرهنگی یا اجتماعی در نظر گرفته می‌شوند سابقه تاریخی و معماری تاریخی منطقه نیز در نظر گرفته شود.
- با توجه به عدم انطباق معماری شهری با مؤلفه‌های انسانی تشکیل دهنده هویت شهری ایلام، پیشنهاد می‌شود از طریق معماری به برجسته‌سازی و ویژه‌سازی اقدام شود؛ مثلاً در میدان‌های اصلی و مهم شهر از نمادهای انسانی و فرهنگی ایلام استفاده گردد.
- در اختصاص میداين و خیابان‌ها به شخصیت‌های برجسته تاریخ ایلام، به نامگذاری صرف بسنده نشود و به نصب تندیس‌هایی از این اشخاص اقدام شود تا به خوبی نمایانگر هویت شهر باشد و بتواند با شهروندان، مسافران و گردشگران ارتباط برقرار نماید.
- در معماری و ساخت بناهای شهری از برداشت‌های تاریخی سازه‌های و نمادهای طبیعی معرف ایلام استفاده شود؛ مثلاً می‌توان با نامگذاری

میدان‌ها به نام‌هایی چون: خان والی، قلاقیرن، بلوط، عروس زاگرس و ... و احداث بنا و مجسمه از این مؤلفه‌ها و تشویق شهروندان و کاسبان برای نامگذاری و نماسازی ظاهری مکان‌های کسب در خیابان‌های مربوط، هویت شهر را به عناصر تاریخی و طبیعی معرف آن ارجاع داد.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

- آتشین‌بار، محمد؛ (۱۳۸۸)، «تداوم هویت در منظر شهری»، باغ نظر، دوره ۶، شماره دوازده.
- بهزادفر، مصطفی؛ (۱۳۸۷)، **هویت شهر (نگاهی به هویت شهر تهران)**، چ دوم، تهران: نشر شهر.
- سلسله، علی و محسن سلسله؛ (۱۳۸۸)، «بررسی تأثیر عامل هویت (ایرانی-اسلامی) بر زیبایی شهر»، معماری و شهرسازی آرمان شهر، دوره ۲، شماره ۲.
- لطیفی، غلامرضا، قاسم فیضی چشمه‌گلی و راحیل باجلال؛ (۱۳۹۴)، «تبیین و ارزیابی شاخص‌های مؤثر در هویت شهری (نمونه موردی: محله نوغان در شهر مشهد)»، خراسان بزرگ، دوره ۶، شماره ۲۰، پاییز.
- مظفری، تکتیم و مریم قربانزاده؛ (۱۳۹۲)، **مبادی ورودی شهر؛ حلقه گمشده بافت شهری**، تهران: اول و آخر.
- نصر، طاهره و حمید ماجدی؛ (۱۳۹۲)، «نگاهی به مقوله هویت در شهرسازی»، معماری و شهرسازی آرمانشهر، شماره ۱۱، پاییز و زمستان.
- _____؛ (۱۳۹۳)، «تبیین مؤلفه‌های هویت کالبدی شهر سنتی ایرانی»، معماری و شهرسازی آرمانشهر، شماره ۲۱.
- نقی‌زاده، محمد و محمد طغیانسی؛ (۱۳۹۰)، «ضرورت مدیریت بحران‌های هویتی در فضاهای شهری»، هویت شهر، دوره ۵، شماره ۹.
- نوفل، سیدعلیرضا، پارس کلبادی و محمدرضا پورجعفر؛ (۱۳۸۸)، «بررسی و ارزیابی شاخص‌های مؤثر در هویت شهری (نمونه موردی: محله جلفا در شهر اصفهان)»، معماره و شهرسازی آرمانشهر، شماره ۳، پاییز و زمستان.
- وارثی، حمیدرضا، مهدی عامل بافنده و محمد محمدزاده؛ (۱۳۸۹)، «بررسی و تحلیل مؤلفه‌های هویت شهری و رابطه آن با میزان تعلق مکانی ساکنین

شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر گل بهار)، پژوهش و برنامه ریزی شهری، شماره دوم، صص ۱۷-۳۶.

ب) انگلیسی

- Ersoy, M. (2012), Kentsel planlama, Birinci basım, Ninova yayınları, Istanbul.
- Fijalkow, Y. (2004), Sociologie de la villes, (A. Kikgozar Trans), Mashhad, Iran: Agah Publications.
- Kayapak, Ş, (2010), Atakyanın kent kimliği açısından irdelenmesi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7/14, s, 373-392.
- Proshansky, H. (1978), The city and Self-identity, Environment and Behavior, 10(2), 147- 169.
- Rabbani, R. (2002), Urban Sociology, Isfahan, Iran: University of Isfahan Publications.
- Shieh, E. (2006), Introduction to Urban Planning, Tehran, Iran: University of Science and technology publications.
- Topçu, K (2011), kent kimliği üzerine bir araştırma: Konya örneği, Uluslararası insan bilimleri dergisi, sayı 8:2, 1048-1072.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی